

Et Bidrag til det Terrains Historie, hvorpaa Kjøbenhavn er bygget, hentet fra Jordlagene i Store Kjøbmagergade

S. Fris

Tidsskrifter

Qvartalsberetninger fra Industriforeningen. 1862

1862

I Staden Preston har man anslaaet, at naar en Trediedeel af alle Sygdomstilfælde bortfaldd, og Beløbet for de Arbeidsdage, som derved reddedes, toges med i Beregning, vilde derved bespares 60—65000 Rdl. Man har udstrakt Beregningen længere, og fundet at Formindskelsen i Brandstader gjør det nye Vandsystem ligesom billigere end det gamle; at Udgifterne til Røgforbrændingsapparater mere end betales derved, at man behøver mindre Badst, og Husene mindre Maling. Saaledes kommer man esterhaanden til betydelige Summer.

I Ashton ved Lyne har man anslaaet Formindskelsen i Antallet af Dødsfald til 223 aarlig; i sunde Districter beregnes Antallet af Fødsler til 1 paa 44 Indbyggere, i usunde stiger det derimod til 1 paa 27 ifølge den Naturlov, at stor Dødelighed altid ledsages af et stort Antal Fødsler, tildeels af svage Børn, hvis Liv kun er kort. En Fødsel anslaaes til i Gjennemsnit at medføre i Ashton en Udgift 25 Shilling; naar altsaa Fødslernes Antal der holdes i et normalt Forhold, spares aarlig 386 Pund Sterling eller omtrent 3500 Rdl. At Sygedagenes Bekostelighed forringes med en Trediedeel, anslaaes til en aarlig Besparelse af 26,100 Rdl. Det Offentliges Understøttelse til Enter og Børn ansees formindsket ved forbedrede Sundhedsforhold med 5300 Rdl. Under den Forudsætning, at Middelebetiden derved kan hæves fra 17, som den var, da man gjorde Beregningen, til 23, kunne Livsforsikringskassaberne nedsætte den aarlige Præmie med 5 Shilling 7 Pence for en Forsikring af 100 Pund; men da der i den nævnte Stad, Ashton ved Lyne, er tegnet Livsforsikringer til et Beløb af 110,000 Pund, ugjør en Nedsættelse som den nævnte, en aarlig Besparelse af 27,600 Rdl.

Med disse Besparelser tilsammen kunne Omkostningerne ved Bandlejninger, Draininger m. m. amortiseres i 30 Aar, og efter Ingeniørers og Lægers Beregning skulde der ikke engang behøves saa lang Tid dertil.

For Staden Nottingham vise Beregningerne endnu mere fordelte Resultater. Idet man gaaer ud fra samme Forudsætninger som i Ashton, har man anslaaet det aarlige Pengetab, som formenes at kunne indvindes ved Formindskelsen af Sygdoms- og Dødsaarstagerne, til 300,000 Pund eller omtrent 2,700,000 Rdl.

Samuel Holmes, Architect i Liverpool, siger i sin Indberetning til "Health of Towns": „Fald vore Forsædre havde for 100 Aar siden udført de sanitaire Foranstaltninger, der nu udføres eller paatænkes, vilde Staden have sparet en halv Million Pund Sterling, vor Fattigkat være forholdsviis ringe og Liverpool være

en af de sundeste Byer i England. Jeg er overbevist om, at ved et vedvarende Tillæg til Byfatterne af 1 høist 1½ Penny for hvert Pund, vilde de væsentligste Forbedringer kunne udføres.“

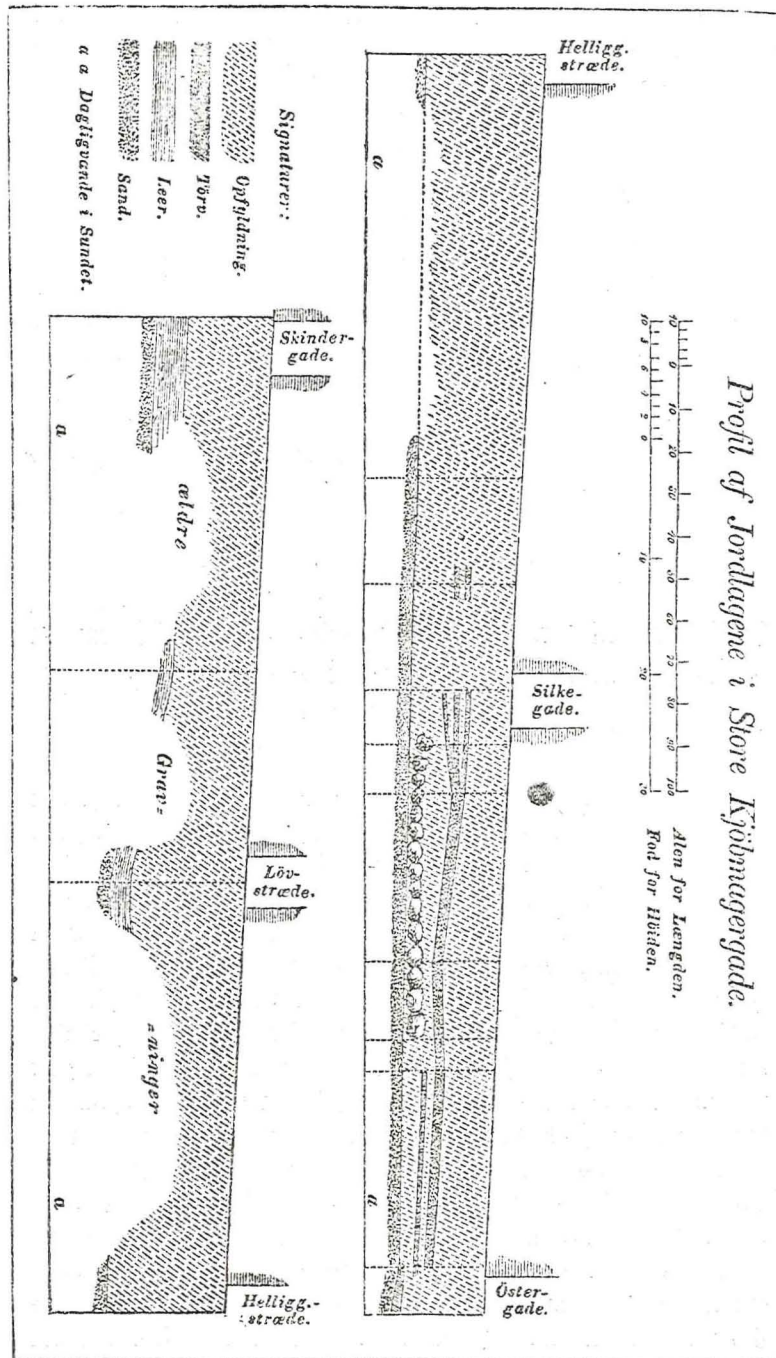
General Board of Health udregnede, at der i 4 Aar indtraf ved Cholera 72,000 Dødsfald i England og Wales, og esterlodes 2300 Enter og faderløse Børn. Udgifterne til disse beløbe sig til 780,000 Pund; lægger man hertil Begravelsesomkostninger, Lægemidler og Understøttelser til Reconvalescenter, og drager man Skotland med ind i Beregningen, saa faaer man for disse 4 Aar en Pengendgift af ikke mindre end to Millioner Pund. I den officielle Indberetning til Regeringen for Aaret 1854 udtales den samme Overbetrækning, og Tabet for England og Wales i Arbejde, tilligemed Begravelsesomkostninger, anslaaes til 36 Millioner Pund, hvoraf i det mindste Trediedelen eller 12 Millioner Pund, antages at kunne være sparet.

1862

Et Bidrag til det Terrains Historie, hvorpaa Kjøbenhavn er bygget, hentet fra Jordlagene i Store Kjøbmagergade.

af Lieutenant S. Fris.

Igennem Store Kjøbmagergade blev i Sommeren 1860 udført et Cloakanalæg paa Strækningen fra Højbroplads til Skindergade. Dette Anlæg medførte en Udgravning igennem denne Strækning, der ved Højbroplads havde en Dybde af 7 til 8 Fod under Steenbroen, og som derfra tiltog temmelig eensformigt i Dybde, indtil den ved Skindergade naaede 12 til 13 Fod under Steenbroen. Ligesom en saadan Udgravning i Almindelighed giver et Indblik i tidligere Forhold, har denne ogsaa ledet til nogle Oplysninger om det Terrains Historie, hvorpaa Store Kjøbmagergade er bygget; den har paavist, hvor høit Jordsmøntet oprindelig har ligget, og hvilke betydelige Forandringer dets Høide er undergaaet i Tidernes Løb, og den har leveret Antydninger af, at Terrainets Udseende har været meget forskjelligt til de forskjellige Tider. Det synes nemlig i sin Tid at have ført ned til, og tildeels at have udgjort en flad Strand; det har senere været gennemskåret af en kunstig anlagt Wei, rigtignok efter Nutidens Fordringer af et temmelig simpelt Materiale, men som dog vist

den Gang ikke har været uden Betydning, og det synes atter til en anden Tid at have været gennemskydt af et ikke ubetydeligt Vandløb.

Kjøbmagergade har nu en temmelig eensformig Stigning fra Heibroplads til Skindergade. Paa hele Strækningen styldes de nuværende Høideforhold til en betydelig i Tidernes Løb paaført Opfyldning, en sort Jordmasse, der giver sig tilkjende som paaført ved jævnlig forekommende Indblandinger af Muurbrokker, Pottefaar, Læder, Knogler og desl.; navnlig forekomme Knogler saa hyppigt og i saa stor Mængde, at man uvilkaarlig maa mindes Gadens oprindelige Navn, „Kjøbmagergade“. Denne Opfyldnings Mægtighed varierer imidlertid meget; ved Heibroplads naaer den ned til 7 Fods Dybde, ved Sillegade til 8½ Fods Dybde, ved Helliggeiststræde til 10 Fods Dybde, ved Løvstræde derimod kun til 9 à 10 Fods Dybde og ved Skindergade kun til omtrent 7 Fods Dybde. Sammenholdt med det nuværende Dagligvande i Sundet, har det underliggende, naturlige Jordsmøns Høidebeliggenhed været

ved Heibroplads.....	c. 3 Fod over Dagligvande,
ved Sillegade.....	c. 4 " " "
ved Helliggeiststræde.....	c. 5 " " "
ved Løvstræde.....	7 à 8 " " "
ved Skindergade....	12 à 13 " " "

I Helliggeiststræde stiger det naturlige Jordsmøn meget hurtigt, idet det allerede 10 Alen inde i denne Gade har hævet sig til 9 à 10 Fod over Dagligvande.

Det nuværende Jordsmøn ligger

ved Heibroplads.....	10 Fod over Dagligvande,
ved Sillegade.....	12,5 " " "
ved Helliggeiststræde...	15,25 " " "
ved Løvstræde.....	17 " " "
ved Skindergade.....	19,5 " " "

Det viser sig saaledes, at Stigningen ved det underliggende naturlige Jordsmøn er meget afvigende fra det nuværende, ved Opfyldninger fremkaldte Forhold. Fra Heibroplads og indtil henimod Løvstræde har Terrainet for Opfyldningen været meget jævnt, med en svag Stigning; kom man derimod ovenfor Løvstræde, eller udenfor Gadens Retning ved Helliggeiststræde, blev Stigningen væsentlig stærkere. Sammenholdes hermed Bestaffenheden af de udenfor Opfyldningen liggende Jordlag, viser der sig

en saa god Overensstemmelse imellem Jordlagenes Bestaffenhed og Stigningsforholdene, at disse Lag sikkert maae kunne betragtes som uberørte, henliggende saaledes, som Naturen har dannet dem. Saalænge Stigningen nemlig er svag, altsaa fra Hjørnet af Høibrolads til ovenfor Helliggeiststræde, ligger der under Opfyldningen et stenet Sandlag af en blaalig Farve, svagt leerblandet og meget haardt og fast, der ubilkaarlig minder om en Søbund; hvor Stigningen bliver stærkere, ovenfor Løvstræde og i Helliggeiststræde, træffes derimod under Opfyldningen et Lag af Blaaleer. Det er sandsynligt, at der ovenpaa dette Blaaleerslag ligger et Lag Muldjord under Opfyldningen; men Udskillelsen imellem Opfyldning og et Muldlag falder saa vanskelig, at der ikke let lader sig paavise noget sikkert herom; dog maa det, at domme efter en i det Følgende omtalt Weibanes Heide over Leerlaget, synes rimeligt, at Muldlagets Mægtighed ikke har overstegit 6 til 8 Tommer. Ved det blaalige Sandlag viste der sig saa hyppigt fremmede Indblandinger i Jordmassen lige ned til Laget, at Opfyldningen sikkert her tor antages at hvile umiddelbart paa dette; dog finder heri en Undtagelse Sted paa selve Høibrolads, hvor Laget hurtigt sænker sig meget stærkt, og hvor det findes dækket med en tørveagtig Masse, der danner et Lag af omtrent 1 Fods Tykkelse.

Som yderligere Oplysninger om de under Opfyldningen forefundne Jordlag kan anføres, at der paa Høibrolads udfør Midten af Østergade, det nederste Sted, hvortil Udgravningen strakte sig, og hvor Overfladen af det blaalige Sandlag laa i en Heide af 2½ Fod over Dagligvande, blev arbeidet noget ned i dette Sandlag; det viste sig derved, at Laget hurtigt mistede sin haarde og faste Charakter, idet det gik over til at blive vandførende, med en Vandreisning til 1½ Fod over Dagligvande; et lignende Forhold ved Sandlaget viste sig en 50 Alen høiere oppe i Terrainet, hvor der ligeledes blev arbeidet ned i det. Indtil 50 Alen ovenfor Sillegade naaede Udgravningen, uden just at berøre Sandlaget, saa nær til det, at det jævnlig eftersporedes; deraf op til Løvstræde naaede Udgravningen derimod ikke igennem Opfyldningen, undtagen ved Helliggeiststræde, hvor Funderingen for en Nedgang til Cloafen fordrede en større Dybde, og hvor Sandlaget da atter blev truffet i den foran nævnte Heide; ovenfor Løvstræde hævede de underliggende Jordlag sig derimod, saa at Udgravningen snart naaede et Stykke ned i dem. Der mangler altsaa en bestemt Begrænsning af det

blaalige Sandlags Udstrækning ovenfor Helliggeiststræde. Ved Løvstræde blev ikke alene Blaaleerslaget truffet, men ved en dybere Fundering for en Nedgang blev det ogsaa gennemgravet, og under det fundet et Lag fint, steenfrit Sand af en guulagtig Farve; Blaaleerslaget var der 1½ Fod tykt. Ovenfor Løvstræde krydsede Udgravningen de gamle Rønder for Stadens Vandforsyning fra Pøblinge Sø, der omtrent ligge i den samme Dybde som Cloafen, og det var derfor kun undtagelsesviis, at det naturlige Jordsmon blev truffet usforstyrret; det blev truffet 50 Alen ovenfor Løvstræde, hvor Blaaleerslaget naaede op til 10½ Fod over Dagligvande, og endelig nærmest Skindergade, hvor det, som alt anført, naaede op til 12 Fod over Dagligvande; her naaede Udgravningen ogsaa igennem Blaaleerslaget og ned i et Sandlag, ganske som det ved Løvstræde; Blaaleerslagets Tykkelse var 2½ Fod, og Sandlaget, hvori der for Fundering af Nedgangen ved Skindergade arbejdedes 3 Fod ned, førte endnu ikke Vand i denne Dybde.

Af den Antydning, der er bleven givet ved de under Opfyldningen forefundne Jordlag, maa det altsaa fremgaae, at Kjøbmagergades Terrain oprindelig har haft et heelt andet Udseende end det nu har. Terrainet har forholdsviis ligget meget lavt, og en Deel af det, fra Høibrolads til ovenfor Helliggeiststræde, synes i sin Tid at have været overskydt af et Vand, der i Helliggeiststræde og ved Løvstræde har fundet en Begrænsning ved Jordsmonnets Stigning. En yderligere Bekræftelse paa disse Forhold har Udgravningen givet ved tvende under Opfyldningen forefundne Anlæg, nemlig en Steensætning paa det lave Terrain nedenfor Sillegade, som det synes bestemt for at kunne lægge til med Vaade, og en kunstig anlagt Wei over det høiere liggende Terrain.

Paa en Strækning af 70 Alens Længde imellem Østergade og Sillegade, indtil 3 Alen nedenfor Sillegade, blev ved Udgravningen optaget en Række Steen, hvis Størrelse varierede imellem 5 og 10 Cubitfod. Disse Steen laae paa de nederste 58 Alen af Strækningen noiagtigt op til hinanden og alle med en flad Side opad og i samme Heide, nemlig 5 Fod over Dagligvande; paa de øverste 12 Alen nærmest Sillegade var der derimod jævnlig en Afstand af omtrent ½ Alen imellem Stenene, og Overkanten af de sidste naaede op til 6 Fod over Dagligvande; de mindste Steen laae nærmest Sillegade. Stenene vare tildeels støttede ved en Underpafning med mindre Steen, og i den nederste Ende af Rækken naaede de ned til det blaalige Sandlag; under de øverste laa der derimod Opfyld-

ning eller Jord. Der viste sig ved Udgravningen kun en enkelt Række saadanne Steen, som fulgte Udgravningens lige Linie. I Dpshydningen, der laa over, ved Siden af og tildeels ind under denne Række Steen, fandtes ingen Muurbrokker, hvorimod den sorte Masse indeholdt Indblandinger af Læderstumper og navnlig en Mængde Knogler omkring de øverste Steen.

Det maatte vel herefter ligge nærmest at antage, at denne Række Steen i sin Tid har været hensat som en Art Bro, der fra Land førte ud i et fladt Vand, vel nærmest for at kunne lægge an dertil med Baade eller Pramme, saaledes som det ogsaa nu hyppigt er Tilfældet ved Fisserleierne. Hvad det imidlertid har været for et Vand, der paa en Tid, da Landet har været beboet, har gaaet op her, kan vel næppe afgjøres efter en saa enkeltstaaende Fagtagelse. Vilde man antage, at det var Stranden, der strakte sig derop, vilde en saadan Antagelse, idet Søbunden nu ligger 3 Fod og Broens Overkant 5 Fod over Dagligvande, medføre den Slutning, at Terrainet siden den Tid maatte have hævet sig en 4 til 5 Fod; Terrainet maatte da, at slutte efter, at Søbunden endnu er funden ved Helliggeistsstræde i en Høide af 5 Fod over Dagligvande, allerede tidligere være undergaaet en Hævning, og Broen maatte da tilhøre en meget tidlig Periode.

Det andet under Dpshydningen foresundne Anlæg synes i ethvert Tilfælde at maatte tilhøre en tidligere Periode end den omtalte Steensætning. Det er en Veibane, dannet af en Sort Steenbro, der ved Anlægget af Sidedeininger for at optage Hødestenene fra Amagertorv, Helliggeistsstræde og Skindergade blev gennemfæaren, paa de to første Steder i en Afstand af 10 Alen fra Kjobmagergade, paa det sidste lige ved Kjobmagergade, og hvis Overflade paa alle tre Steder laa 5 Fod under den nuværende Steenbro, eller

paa Amagertorv.....	4½	Fod	over	Dagligvande
i Helliggeistsstræde.....	10	"	"	"
ved Skindergade.....	14½	"	"	"

Paa Amagertorv (hvor Nedløbskisten staaer) blev det blaalige Sandlag, den gamle Søbund, truffet i en Høide af 2½ Fod over Dagligvande; paa den ligger et 1 Fod tykt Lag Torv eller en torveagtig Masse, og derpaa hviler den gamle Veibane, som bestaaer af et 9 Tommer tykt Lag runde Steen omtrent af en knyttet Næves Størrelse. Under den Forudsætning, at den foran omtalte Steensætning har været en Bro ud i Stranden, er det altsaa videntlykt, at der er hengaaet en lang Tid fra den Gang, da her var

aaben Strand, som besejledes op til Broen, indtil der anlagdes en Veibane ovenpaa en Torvemasse, der har dannet sig i Mellemtiden.

I Helliggeistsstræde har den gamle Veibane en lignende Bygning som paa Amagertorv, og ligger med Overfladen 1 Fod over Blaaleerslaget; ved Skindergade er Materialet det samme, men der skjælnedes tydelig fire forskellige Lag, saa at Veien her efterhaanden maa være gjort høiere; de fire Lag ligge fra Blaaleerslaget til 2 Fod over dette. Da Materialet, hvormed Veibanen er bygget, paa alle tre Steder er det samme, kan der næppe feiles ved at antage, at de høre sammen til en Veil, der fra det høiere Terrain har ført ned imod Stranden, mulig over til Den Tibnæs (Tyvnæs) eller Slotsholmen. Alt domme efter, at Veibanen hviler umiddelbar paa det naturlige Jordsmøn, har den været anlagt for, end den store Dpshydning af Terrainet i det mindste er stredden væsentlig frem.

Disse to Anlæg maatte altsaa tilhøre temmelig fjerne Tidsperioder, da Terrainet, hvorpaa Kjobenhavn er bygget, endnu var i sin oprindelige af Naturen dannede Tilstand, og begge have ligget hen i Aarhundreder, medens Dpshydning dængedes paa Dpshydning, indtil Terrainet efterhaanden har antaget en Form, der tilfredsstillende de Fordringer, som maatte stilles for en stærk Bebyggelse. Fra denne lange Dpshydningstid er der ved den omhandlede Udgravning forholdsvis kun fundet saa Spor, der kunde afgive Dpshydninger om tidligere Bebyggelse eller andre Forhold. Der er i selve Kjobmagergade aldeles intet Spor fundet af Muurværk, hvad der isvrigt maatte berettigge til den Slutning, at der her bestandig har været en ubebygget Passage; ved Anlæg af en Sidedeining er man derimod i den forreste Ende af Kronprindsensgade truffet paa gammelt Muurværk, tilsyneladende af anseelige Dimensioner. Udfor Lovstræde fandtes i Dpshydningen i en Dybde af 6 Fod under Steenbroen Spor af et Veianlæg, bestaaende i et 9 Tommer tykt Lag af Muurbrokker og runde Steen, hvis Overkant laa 10½ Fod over Dagligvande.

Mere Interesse synes nogle tynde Sandlag at frembyde, der strakte sig som tynde Striber i Dpshydningen fra Østergade til et Stykke ovenfor Silkegade. Massen i disse Striber bestod af hvidt Sand, der undertiden gik over til meget grovt og skarpt Sand eller flint Gruus. Paa de nederste 50 Alen fra Østergade forekom to af disse Sandlag over hinanden, det nederste med en fire Tommers Tykkelse og med en Stigning af 1 Fod, idet Overkanten i den nederste Ende laa 4,4 Fod, i den øverste 5,4 Fod over

Dagligvande, det øverste med en Tykkelse af 9 Tommer og en Stigning af $1\frac{1}{2}$ Fod, idet Overkanten henholdsvis laa i 5,6 og 6,8 Fod over Dagligvande. Derefter ophørte det nederste Sandlag, hvorimod det øverste fortsattes uafbrudt til ud for Silkegade; paa de næste 25 Alen beholdt Laget den samme Tykkelse, men dets Overkant sankede sig fra 6,8 Fod til 6,5 Fod; paa de følgende 40 Alen, til 15 Alen nedefor Silkegade, tiltog Lagets Tykkelse til 12 Tommer, og dets Overkant hævede sig 2 Fod, fra 6,5 Fod til 8,5 Fod. Fra dette Punkt dekte Laget sig i tre over hinanden liggende tynde Lag, hvis indbyrdes Afstande tiltog, indtil Overfladen af det øverste ud for Silkegade laa 9,1 Fod, af det nederste 7,1 Fod over Dagligvande, og alle tre Lag forsvandt, inden Silkegade var passeret. En 20 Alen ovenfor Silkegade optraadte igjen to Sandlag over hinanden paa en kort Strækning, hvert af en 3 til 4 Tommers Tykkelse og med en 9 Tommers mellemliggende Opfyldning; Overkanten af det øverste Lag laa her 8,6 Fod over Dagligvande.

Disse Sandstrubers Forekomst midt i Opfyldningen synes aabenbart at maatte tilskrives Virkningen af Vand, der paa en eller anden Maade har været i Bevægelse, og derved har kunnet udbaske og afsætte Sand, de maatte enten hidrøre fra Volgeslaget i en Dam eller Sø, eller fra Strømsfjæringen i et Vandløb. At der her, efter at allerede en betydelig Opfyldning var paaført, paa een Gang skulde være dannet et større Vandbasin, er imidlertid næppe sandsynligt, og derimod taler ogsaa saavel, at Vandspeilet maatte have ligget i den betydelige Høide af 9 Fod over Dagligvande, hvortil Striben hæver sig ved Silkegade, som og at denne samme Stribe ved Østergade kun ligger $5\frac{1}{2}$ Fod over Dagligvande. Der er derfor sikkert god Grund til at antage, at Sandstruberne hidrøre fra et Vandløb, der i sin Tid har fort over denne Deel af Terrainet til Stranden. Sandlagenes Fald ned imod Østergade svarer da til Vandløbets Fald, og at dets Fald ikke er aldeles regelmæssigt lader sig forklare ved at antage, at Vandløbet har bugtet sig gennem Terrainet, idet nemlig den lige Udgravning derved snart kan have afskættet Vandløbets Bund, snart kun berørt Siderne af Vandløbet. At Sandlagene jævnlig findes over hinanden lader sig ligeledes forklare, enten ved Indstyrtning af Vandløbets Sider, eller ved at hele Løbet er bleven forlagt i Terrainet efterhaanden, som dette har hævet sig ved en bestandig fortsat Opfyldning.

Til denne Oversigt over de Resultater, den foresaldne Afværkning af Jordlagene i Store Kjøbmagergade har givet, være det mig endnu tilladt at knytte et Par Bemærkninger. Betragtet fra et videnskabeligt Standpunkt maa det vist nok forekomme, at her kunde være indbundet større og sikrere Resultater, saasom ved en omhyggelig Ledet efter Oldsager ved de tvende under Opfyldningen forefundne Anlæg, ved en Undersøgelse af Løvedannelsens Fauna eller muligt forekommende Skaldyr i Sobunden o. s. v. I det Praktiske stillede der sig derimod adskillige Hindringer ivoien for en saa grundig Undersøgelse, og da navnlig Anlægets Natur, der foredrede at indskrænke Udgravningerne til det mindst mulige og snarest muligt at faae dem udbyggede og igjen tildekkede, og dette maatte undskyldes, hvad der er mangelfuldt ved de Optegnelser, jeg her har haft Leilighed til at gjøre. Det er imidlertid mit Haab, at de indvundne Resultater maatte tjene til at henlede Opmærksomheden paa fremtidig foresaldende Udgravninger, saa at der tillige ved Gravninger af mindre Udstrækning, saasom ved Tunderinger for Bygninger eller Anlæg af Kældere, Brønde og desl., maatte stee Optegnelser om de forefundne Forhold; den enkelte Jagttagelse kan synes kun at give ringe Resultat, men ved at sammenholde en Række Jagttagelser vil sikkert kunne indvindes værdifulde, deels historiske, deels maa stee ogsaa geologiske Oplysninger.

Om Benyttelsen af Gasværkets Biproducter.

(Af pharmaceutisk Candidat P. Rønning.)

Jungen, der blot nogenlunde har fulgt de Fremmskridt, som Industrien i de sidste Halv-Hundrede Aar har gjort, kan være blind for den Indflydelse, som Chemien i dette Lidsrum har udøvet og mere og mere udøver paa disse. Ved at arbejde Haand i Haand have den videnskabelige og den anvendte Chemi gjensidig støttet hinanden og frembragt forbausende Resultater. Chemikerens Opdagelser, Frugterne af møjsommelige, ofte farefulde Arbejder, ere ikke blot en Berigelse for Videnskaben eller interessante Experimenter, nei! enhver saadan Opdagelse har en Værdi, directe eller indirecte, naar den anvendes paa rette Maade, og det bliver da nærmest den industrielle Chemikers Sag at mærke sig enhver ny Opdagelse paa Videnskabens Omraade, og føre sig den til Nytte, indirecte ved